

een Europeaan koopt mensen van een Afrikaan, zoals blijkt uit hun gebaren en uit het zakje (met goud erin) dat de Europeaan in zijn hand houdt. Slavenhandel dus, en niets anders. Op de vier zijanten zijn – eveneens in goud – drie belangrijke Nederlandse forten afgebeeld die aan de Goudkust (nu Ghana) stonden: het hoofdfort in Elmina en de forten Nassau en Amsterdam daar in de buurt. Het vierde aanzicht toont Curaçao, waar slaven werden doorverkocht om in Amerika te werk te worden gesteld. De rijkdom en trots die de doos uitstraalt, was niet voor niets: de doos was speciaal gemaakt voor een document waarin de WIC stadhouder Willem IV plechtig verzocht het ‘oppergouvernement’ van het bedrijf op zich te nemen. Vandaar dat diens wapenschild de bovenzijde van het deksel siert en vandaar dat de activiteiten van de WIC het uiterlijk van de doos zo bepalen. Al ging het om een erebaan, de actie van de WIC-directie stond niet op zichzelf. Het stadhouderschap had in 1747 immers een nieuwe status gekregen toen Willem IV als eerste die functie in alle gewesten ging bekleden en het ambt vervolgens erfelijk werd. Leger en vloot, VOC en WIC stelden zich vervolgens ook onder zijn leiding. Zo’n machtsconcentratie had Nederland nog nooit gekend en ook hiervan is deze doos een krachtig symbool. Schoonheid en onmenselijkheid, Afrika en Nederland, macht en onmacht komen zo onverwacht in de doos samen. Dat bij elkaar maakt het ding voor mij eindeloos fascinerend. ■

Een grote afbeelding van het doosje is te vinden op de website van het Rijksmuseum: <http://bit.ly/18OA90W>. Dit doosje in het echt zien met uw leerlingen? Dat kan, want ze mogen gratis naar binnen (t/m 18 jaar). Kijk voor schoolprogramma’s en reserveringen op www.rijksmuseum.nl/onderwijs.

Volgende keer schrijft conservator maritieme collecties Jeroen van der Vliet over Van Speyk.

Kijken is Training in het kijken

‘De stront moet uit de ogen!’ riep onze hoogleraar middeleeuwen. Als eerstejaars zagen we die afbeelding van Franciscus heus wel, maar we kéken niet. Leren kijken is bij geschiedenis uitermate belangrijk. Als je de details van een afbeelding niet opmerkt, gaat de boodschap van de maker verloren. Alleen moet je dat wel aangeleerd krijgen. Een eenvoudige, maar doeltreffende manier om leerlingen te leren kijken, toegepast op het gouden WIC-doojsje uit het Rijksmuseum Amsterdam.

Wat?

Oefening in het herkennen van details op een afbeelding door een raster met kijkgaatjes en drie kijk rondes. Gebruik als afbeelding het bovenaanzicht van het gouden WIC-doojsje uit het Rijksmuseum. Maak het raster digitaal, via een PowerPoint. Voor deze les is dus een digibord of beamer en whiteboard noodzakelijk. De leerlingen hebben een schrift of los vel papier nodig en een potlood: zij moeten mee gaan tekenen.

Voor wie?

Geschikt voor tweede klas vmbo, havo en vwo. In die jaarlaag komen de WIC en driehoekshandel aan

schrappen

naar afbeeldingen

bod. Afhankelijk van het schooltype kan daarna dieper worden ingegaan op wat er te zien is, of kan er na het kijken meer aandacht aan de interpretatie worden besteed. Het principe van het kijkraaster is universeel en niet aan jaarlaag of onderwerp gebonden.

Tijdvak

Tijd van regenten en vorsten (als de nadruk op de driehoekshandel ligt) en/of Tijd van prikken en revoluties (als de nadruk op slavernij ligt).

Lesduur

Twintig minuten tot een half lesuur.

Doelen van de les

Het omzetten van losse details van een beeldbron naar een groter geheel, om op die manier het volledige beeld beter tot de leerling door te laten dringen. De leerlingen moeten de afbeelding in hun schrift of op een los vel natekenen en er ten slotte vragen bij kunnen beantwoorden.

Hoe?

Zet de afbeelding van het bovenaanzicht van het gouden doosje beeldvullend in een dia van PowerPoint. Plaats daarover een tabel met twee rijen van vier kolommen (acht vakken). Vul, op een willekeurig vak na, de tabel zwart op. Markeer deze dia als nummer één. Er is nu slechts een detail van de afbeelding en het cijfer één te zien. Herhaal dit voor de overige zeven dia's en nummer door tot en met acht. Werk niet keurig de vakken in een vaste volgorde af, maar laat er telkens kriskras over de afbeelding één open.

Er zijn drie kijk rondes.

Kijkronde 1:

Blind staren

Dia één tot en met acht worden achter elkaar ieder tien seconden getoond. Tussen de dia's zit telkens een pauze van tien seconden waarin het beeld op zwart gaat (kan met een zwarte dia of door het scherm *blank* te zetten). De leerlingen mogen alleen maar naar de details kijken en die in de pauzes tussen de dia's natekenen.

Kijkronde 2:

Een plaatje met een praatje

Toon de dia's in de omgekeerde volgorde en keer dus van dia acht terug naar nummer één. Hanteer ook hier weer tien seconden kijktijd en pauze. Geef een aanwijzing voordat er een nieuwe dia komt, zodat de leerlingen het detail wat beter in zich op kunnen nemen. Het gaat om instructies als: 'Let op de fruitsoorten' (bij de bovenrand van de afbeelding), of 'Je ziet hier een Romeinse god' (bij Mercurius), of 'Bedenk goed wat die mensen op de achtergrond aan het doen zijn' (bij de slavenhandel).

Kijkronde 3:

Kijkcijferkanonnen

Tot slot mogen twee leerlingen nog een vak kiezen dat zij – en de rest van de klas – nog eens gaan bekijken. De twee kunnen ervoor zorgen dat hun dia tot maximaal twintig seconden te zien is. Stel iedere leerling vier vragen over het hoofdstuk (eenvoudige vragen over jaartallen, begrippen, persoons- of plaatsnamen). Per goed antwoord verdienen de leerlingen vijf seconden kijktijd.

Bespreking

De leerlingen willen natuurlijk weten of ze het goed hebben gedaan. Daarom beginnen we met de controle, eventueel in een dialoog met de klas. De onderste helft van de afbeelding is veruit het belangrijkste. Van links naar rechts: een Europeaan die slaven koopt bij een Afrikaan, een Afrikaan met een grote ivoren slagtang, het logo van de WIC, Mercurius, een Afrikaanse vrouw met een schaal in haar handen dat zij in de waterstroom houdt en ten slotte goudzoekers. Ga, afhankelijk van het schooltype, vervolgens dieper in op de afkomst van de afbeelding. In zijn bijdrage op de voorgaande pagina's gaat Gijs van der Ham van het Rijksmuseum uitvoerig in op de achtergrond van dit gouden WIC-doosje uit 1749. Ook op de zijkanten en de onderkant blijken nog versieringen aangebracht. Met al die kenmerken kan het doosje gebruikt worden om het begrip handelskapitalisme uit te beelden, maar het kan ook een voorwerp zijn dat tegenstanders van slavernij gebruiken om hun bezwaren kenbaar te maken.

Wat levert het op?

De werkvorm met drie kijk rondes, vaste tijden en extra kijktijd is een soort spelletje. Mits enthousiast uitgevoerd vinden leerlingen dat bijna altijd leuk. Toch zit in de vorm ook het trainingselement: niet langer kijken dan tien seconden, direct visualiseren op papier, gericht kijken met een korte aanwijzing en ten slotte inzoomen op enkele belangrijke details. Pas als de afbeelding op deze manier 'vertaald' is, wordt de afbeelding geïnterpreteerd. ■

Daan Schuijt is
hoofdredacteur van
Kleio.

De uitgewerkte les met opdracht en PowerPoint vindt u op de website
www.vgnkleio.nl/kleio

